

Павле КОНДИЋ*

ПРИНОВЉЕНИ ФОНДОВИ И СПИСИ АРХИВА МИТРОПОЛИЈЕ ЦРНОГОРСКО- ПРИМОРСКЕ 1997–2010.

Сажетак: Архив Митрополије црногорско-приморске континуирано се води од 1880. године. Сачувана је једна архивска фасцикла докумената за раздобље од 1873. до 1880. Током времена увећавао се, али и страдао од непријатеља. Посљедње деценије 20. вијека обједињен је и настављен је рад на његовом сређивању. У чланку се даје преглед савременог стања и попис фондова Архива Митрополије, који су придружени од 1997. до 2010. године.

Кључне ријечи: *Митрополија црногорско-приморска, архивски фондови, сјрагање архива, уређење архива*

Основни информативни преглед о обиму и структури грађе Архива Митрополије црногорско-приморске објављен је у приручнику *Архивски фондови и збирке у Републици Црној Гори*, изд. Државног архива, Цетиње 2001, 199–203. Нажалост, иако кратак, увод није лишен одређених фактографских недостатака.

Највећи дио Митрополијског архива, који покрива период од 1873. до 1941. био је на архивској обради у Државном архиву од краја 1971. до новембра 1997, када је враћен у матични простор – Архив Цетињске митрополије. Са посебним поштовањем и уважавањем, неопходно је напоменути да је рад на сређивању старијих архивских аката Цетињске митрополије био повјерен службеницима Државног архива на Цетињу господину Павлу Стругару (+ 2010. Цетиње) и госпођи Марији Мартиновић, који су одговорно и савјесно годинама радили на сређивању и обра-

* Др Павле Кондић, Архив Митрополије црногорско-приморске, Цетиње

ди повјерених им архивских фондова. Остао је дио архивске грађе, својевремено смјештен у просторијама бившег Црквеног суда, сада Богословије и то за период 1941–1961. Грађа за период 1961–1991. дакле, текућа грађа из времена митрополита Данила Дајковића била је у канцеларији Митрополије. Архив Митрополије преживио је два велика удара тј. разарања и то у јулу 1941. и поново у јулу 1990. Први разорни напад извршили су окупаторски италијански војници насилним упадом у просторије Црквеног суда, 20. јула 1941, када су уништили дио намјештаја и инвентара, а истовремено и дио архивских докумената. Други упад у просторије Црквеног суда извршили су до сада непознати деликвенти јула 1990. Том приликом, такође је уништен један дио докумената, док је други дио архивске грађе, брутално оштећен одношењем, цијепањем и паљењем.¹ Када је сазнао шта се догодило са архивском грађом, замјеник тадашњег игумана, јеромонах Никодим Комљеновић, организовао је хитан пренос архивске грађе из здања бившег Црквеног суда у Манастир. У послу спасавања значајну помоћ му је пружио проф. Предраг Вукић, службеник Државног архива на Цетињу. У својеручно исписаној *Биљешки о њеносу архивске грађе из зграде Црквеног суда у Цетињски манастир, јула 1990. године*, који је о овом културолошком злочину проф. Предраг Вукић накнадно саставио (2001), поред осталог се каже: „У Државном архиву на Цетињу почео сам да радим у априлу 1990. године, након свршених студија историје на Филозофском факултету у Београду. У другој половини јула исте године, после Петровдана, сада блаженоупокојени јеромонах Никодим Комљеновић ме је обавијестио да су непознате особе тих дана упале у здање бившег Црквеног суда и демолирале архивска акта Митрополије која су се тамо налазила. Са оцем Никодимом сам одмах отишао на лице мјеста. Затекли смо архивска акта која су била расута из фасцикли у којима су се налазила и немилице растурина по подовима некадашњих канцеларија Црквеног суда. Дио архивских аката и парохијалних матица рођених, умрлих и вјенчаних био је поцијепан а дјелимично и запаљен. На појединим архивским актима видјели су се остаци људског измета! Са оцем Никодимом одмах смо почели паковати сачувана архивска акта у картонске кути-

¹ Несрећна околност је била да је тих дана зграда била без станара јер је управа цетињског Водовода отказала закупни уговор, а иселио се и службеник Црквеног суда који је становао у једној просторији.

је и на сопственим рукама преносити их у Цетињски манастир. Наредног дана, у акцију спашавања архивских аката Цетињске Митрополије укључио се и игуман Цетињског манастира о. Марко Калањ који је са аутомобилом Митрополије дошао испред здања бив. Црквеног суда. У пртљажник аутомобила, као и на незаузетим сједиштима ми смо убацивали картонске кутије са прикупљеним архивским актима. За пар дана цјелокупна архивска акта Митрополије, која су се налазила у бившем Црквеном суду премјештена су у Цетињски манастир. Срећом, тако смо спасили архивска акта Митрополије за раздобље од 1941–1961. године, као и нека активска акта из предреволюционарног раздобља, од потпуног уништења и нестајања. Увјерен сам, да су расута архивска акта била препуштена својој судбини, она би била потпуно уништена. У то нема сумње, јер је управо те 1990. године на Цетињу и у Црној Гори отпочела синхронизована антисрпска и антицрквена хистерија. Накнадно сам сазнао да је Митрополија имала богату збирку фотографија из сопствене прошлости, и да су исте фотографије завршиле код појединих цетињских породица. Несумњиво се ради о богатој фототеци Митрополије која се налазила у здању бившег Црквеног суда, и која је по свему судећи, срачунато и плански опљачкана, управо у јулу 1990. године, завршавајући у рукама неких приватних лица на Цетињу. У рукама приватних лица завршила су, управо у том раздобљу и бројна архивска акта Цетињске Митрополије, чији се укупан број не може установити”.²

Усмено обавијештен о насталом проблему, управник Државног архива Миле Бакић издао је налог архивским службеницима Марији Мартиновић, Невенки Газиводи, Радмили Раичевић и Предрагу Вукићу да онај дио архивске грађе Митрополије за период 1941–1961. који је био у просторијама Манастира, разврстају. Тај посао именовани су вршили упоредо са редовним дужностима, током 1992–1995. године. Наставак посла преузели су монах др Павле Кондић и проф. Предраг Вукић од љета 1995. У периоду од 1995. до 2010. године извршена је архивска обрада докумената разврставањем по годинама и фондовима. Упоредо са тим послом вршена је и обрада документације која је сукцесивно пристизала из канцеларије Митрополије и то за период од 1961. до 2005.

² Проф. Предраг Вукић, *Биљешка о преносу архивске грађе из зграде Црквеног суда у Цетињски манастир, јула 1990. године*, рукопис, Архив Митрополије црногорско-приморске, нерегистрована грађа.

Упоредо са наведеним послом вршено је и сређивање грађе која је достављана са разних страна као наслеђе или поклон Митрополијском архиву.

Наслањајући се, дакле, на попис архивске грађе Митрополијског архива, који је објављен у приручнику *Архивски фондови и збирке у Рейублици Црној Гори*, употпуњени су или придодати следећи фондови од постојеће или приновљене грађе:

1. *Митрополија црнојорско-јриморска, 1941–2005*, 128 ф.
2. *Црквени суд, 1932–1952*, 7 ф.
3. *Епархијски управни одбор, 1945–1986*, 32 ф.
4. *Свештенички досијеи (А–Ш), 1926–1992*, 45 ф.
5. *Епархија будимљанско-јолимска, 1947–1956*, 1 ф.
6. *Архијерејско намјесништво Цетињско, 1937–1987*, 4 ф.
7. *Црквена оштина Цетиње, 1946–1981.*, 1 ф.
8. *Парохија цетињска I и II, 1921–1930*, 3 ф.
9. *Парохија косијеревско-боковска, 1920–1945*, 3 ф.
10. *Фонд Владике Рада, 1931–1934*, 1 ф.
11. *Добровољно друштво Краљица Јелена, 1941–1944*, 1 ф.
12. *Свећарска радионица Митрополије, 1933–1948*, 4 ф.
13. *Парохија бајичко-доњокрајска, 1919–1930*, 1 ф.
14. *Лични досијеи митрополита: Илариона Рогановића (1863–1882), 1 ф; Висариона Љубише (1882–1884), 1 ф; Митрофана Бана (1884–1920), 1 ф; Гаврила Дожића (1920–1938), 1 ф; Јоаникија Липовца (вик. еп. 1939–1941, митроп. 1941–1945), 1 ф; Арсенија Брадваревића (1947–1961), 1 ф; Данила Дајковића (1961–1990 + 1993.), 10 ф; епископа будимљанског Николаја Јокановића (1938–1939), 1 ф; епископа хвостанског Варнаве Настића (1914–1964), 3 ф.*³
15. *Кайела Светиој Пејра Цетињској на Ловћену, 1920–2011*, 3 ф.⁴
16. *Манастир Цетињски, 1906. и 1929–1976*, 24 ф.
17. *Комисија за полагање стручној парохијско-административној иштини, 1935*, 1 ф.
18. *Парохија цеклинско-добрска, 1920–1932*, 1 ф.

³ Лични досијеи архијереја се састоје од оригиналних докумената или фотокопија из времена њихове дјелатности или каснијег времена које се односи на те личности.

⁴ Установио митрополит Данило 1961. Наставио да допуњава митрополит Амфилохије свом документацијом која се односи на капелу.

19. Свешћеничко удружење Црне Горе, 1945–1992, 26 ф.
20. Катедрална црква на Цетињу, 1933–1938, 3 ф.
21. Архив љавозасћујника Мићројолије, адвоката Гавра Милошевића, 1936–1944, 4 ф.
22. Бојословско-учићелска школа 1908–1915, 2 ф.⁵
23. Бојословија Свећој Пећра Цетињској, 1920–1946, 10 ф.
24. Документи Савезне верске комисије и Верске комисије НР Србије из Архива Југославије и Архива Србије, 1945–1958, 24 ф.⁶
25. Одбор за измену црквеној законодавства СПЦ, из Архива Свећој синода – Бећрад, 1936–1941, 1 ф.⁷
26. Мићројолија у шћамји, 1990–2005, 5 ф.⁸
27. НАТО бомбардовање Србије и Црне Горе 1999, 2 ф.
28. VARIAE – архивска грађа разних црквених јединица Мићројолије, 1880–1990, 9 ф.
29. Печати разних црквених јединица, метални и гумени, 68 комада, 1 кутија.
30. Лични предмети: један сребрни нож из прибора митрополита Илариона, једна сребрна ваза, дар митрополиту Митрофану кнегиње Милице из 1910. године, комплет грамофонских плоча са црквеном музиком из 1936. године, својина митрополита Јоаникија, писаћа машина митрополита Арсенија; ордење, медаље, споменице и плакете митрополита Данила, 15 комада; једна кутија личних предмета митрополита Данила: камилавка, наливперо, филигранска чаша са посветом, појасеви, капа, негативи фотографија, наочаре, оловке, штап и др.
31. Оригинални дрвени клише гравире Светог Петра Цетињског из 1895.
32. Застава Српске православне цркве која је о највећим празницима истицана на Цетињском манастиру у вријеме митрополита Данила, са записом митрополита Амфилохија.

⁵ Неколико оригиналних докумената, а највећи дио су фотокопије из Државног архива ЦГ.

⁶ Фотокопије. Поклон научног истраживача који је желио остати анониман.

⁷ Фотокопије. Поклон научног истраживача који је желио остати анониман.

⁸ Исјечци и фотокопије чланака из домаће и иностране штампе и са електронских медија.

33. Метални новац разних монета из 19. вијека, из ђивота Светог Петра који је пронађен приликом пресвлачења Светитеља 2010. године, 55 комада и једна сребрна звјезда – украс са ђивота.

34. Архијерејске синђелије (грамате) митрополита: Никанора (1858), Илариона (1863), Митрофана (1885), Саве Косановића (1883).

35. Поседбан фонд, који још настаје и сређује се јесте лични архив митрополита Амфилохија Радовића, од устоличења (1990) па надаље.

36. Збирка фотографија: 1) фотографије црквених поглавара дарованих митрополиту Митрофану са посветом, 4 прим.; 2) фотографије из заоставштине проте Николе Марковића (поклон унукe Лидије Мијановић, рођ. Дапчевић), 17 прим.; 3) фотографије из заоставштине свештеничке породице Пејовић са Његуша (дар академика др Милице Костић, рођ. Пејовић), 15 прим.; 4) фотографије разних знаменитих личности из историје Црне Горе 19. в. (поклон инж. Јована Маркуша), 5 прим.; 5) фотографије са свечаности преноса Јована Дучића из Америке у родни град Требиње, 2000. год. (поклон инж. Јована Маркуша), 176 прим.; 6) фотографије преноса и сахране краља Николе и породице, Цетиње 1989. (поклон инж. Јована Маркуша), 124 прим.; 7) документарне фотографије страдања српског народа и светиња на Косову и Метохији 1999. године, снимио Живота Ђирић (поклон митрополита Амфилохија), 86 прим.; 8) фотографије из времена митрополита и патријарха Гаврила (1921–1950) (поклон анонимног дародавца митрополиту Амфилохију 1998, а он предао у Архив), 36 прим.; 9) фотографије из живота и дјелатности митрополита и патријарха Гаврила Дожића (преснимљене 2010. из патријархове заоставштине у Манастиру Беочин, Патријаршијске библиотеке и других извора), 122 примјерка; ⁹ 10) скупоцјено урањене фотографије епископа захумско-рашког (1909–1920) и бококторско-дубровачког (1920–1931) Кирила Митровића, његове архијерејске грамате и колективне спомен-фотографије свештенства Захумско-рашке епархије, поклон његовог потомка архитекте Слободана Митровића из Будве – Стари град.

Приликом преузимања Митрополијског архива 1997, преузет је као саставни дио и *Фонд њомоћних архивских књија* (дјеловодници, инвентари, финансијске књиге и др.), 457 на броју. Ове књиге су придружене

⁹ Објављене у монографији: Патријарх српски Гаврило Дожић, *Живимо у свейињи и слободи – изабрани сјиси*, Цетиње – Београд 2010.

истом фонду у Митрополији и разврстане по годинама и садржају. Због ограниченог простора у Архиву, смјештене су у Библиотеци Митрополије у Великој сали Цетињског манастира.

Коришћење архивске грађе Митрополијског архива доступно је свим заинтересованим лицима уз поднијету образложену молбу (период, област и сврха истраживања), како је то прописано за све архиве. Коришћење је бесплатно, а Архив има све услове за научноистраживачки рад (читаоница, средстава за преснимавање...). Од новембра 1997. старатељ (управник) Митрополијског архива је монах др Павле Кондић, који тај посао обавља уз помоћ двојице хонорарних службеника (професионални архивиста и историчар).

Као што је Митрополија црногорско-приморска жива установа већ осам вјекова, тако и њен Архив, живи и допуњава се из године у годину. Овдје, сумарно, наведен садржај фондова који су од 1997. године придодати основном фонду, свједоче да се страдалнички живот Митрополије током апокалиптичног 20. вијека одразио и на збирку историјских свједочанстава њеног живота и рада, сабраних у ризници памћења, Митрополијском архиву.

Pavle KONDIĆ

RENEWED FONDS AND DOCUMENTS ARCHIVE OF THE METROPOLITANATE OF MONTENEGRO AND THE LITTORAL 1997–2010

Summary

The Archive of the Metropolitanate of Montenegro and the Littoral has been continuously led from 1880. It has been preserved an archive folder of documents for the period from 1873 to 1880. Over time, the archive grew bigger, but was also damaged by the enemy. By the last decade of the 20 th century it was unified and the work on its systematization has continued. In the paper is given a review of the present state and a catalogue of the fonds of the Metropolitanate's archive, which were associated from 1997 to 2010.

Key words: Metropolitanate of Montenegro and the Littoral, archival fonds, archive damaging, archival systematization